

L'Onyar no passa per Dublín

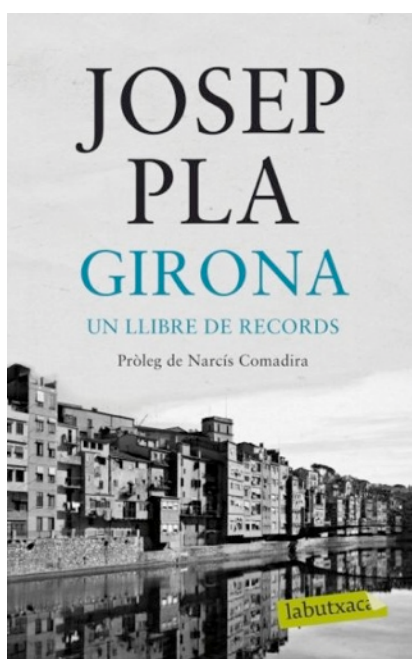

Roger Vilà Padró

Les nostres lletres viuen una època de celebracions i de redescobertes. Hem deixat enrere l'any 2012, un any que institucionalment ha estat dedicat –amb més o menys entusiasme, amb més o menys credibilitat– a tres escriptors que lluen amb llum pròpia en qualsevol història de la literatura catalana: Joan Sales, Pere Calders i Avel·lí Artís-Gener. Ara, després de festejar el centenari del seu naixement, només caldria festejar que els seus llibres ja es trobessin a les llibreries per mitjà de bones edicions. Potser això s'ha aconseguit parcialment en el cas de Sales i Calders, però el que passa amb l'obra de Tísner no és propi d'un país normal (¿o hem de considerar normal festejar un escriptor, un bon escriptor, sense que es puguin llegir les seves obres, llevat d'una que s'ha publicat en edició de butxaca per aprofitar una subvenció?). En tot cas, el 2013 serà el torn de Salvador Espriu, i em consta que algú ja està treballant en l'Any Vinyoli amb vista al 2014.

Mentrestant, hi ha altres autors que mantenen una vigència remarkable, entre els quals destaca els darrers temps l'home dels quarant-sis volums: Josep Pla. No insistirem aquí en la polèmica que sempre ha envoltat l'obra i sobretot la figura planianes, ni en la seva capacitat de generar tant rebutjos invencibles com adhesions incondicionals, sigui per raons literàries, polítiques o ideològiques, personals, etc. El que és indiscutible és que Pla és un dels autors més importants de la literatura catalana i que un llibre com *El quadern gris* ha de formar part d'un canó mínimament ben pensat de la literatura universal.

Pla, doncs, continua vigent. Els darrers anys han aparegut biografies i textos diversos sobre l'autor, i aquest mateix 2012 hem celebrat la publicació, llargament esperada, de l'edició crítica d'*El quadern gris*, enllestida per Narcís Garoleira, que hi ha introduït al voltant de cinc mil correccions, així com la reedició de *Girona, un llibre de records*, un dels llibres més fins de

Pla, que va quedar inclòs en el volum número 3 de l'Obra Completa. D'aquesta reedició se'n va fer una presentació a Girona al juliol; la Llibreria 22 es va omplir amb la flor i nata de la intel·lectualitat gironina: escriptors, periodistes, representants de la Universitat, i tots els qui van parlar, d'una manera explícita o per mer assentiment, van coquetejar amb una idea que va aparèixer i triomfar al llarg de la presentació: *Girona, un llibre de records* pot ser considerat l'*Ulisses* de Josep Pla; l'únic que manca en l'obra del

palafrugellenc per tenir aquesta consideració és un monòleg final semblant al que apareix a l'obra de James Joyce.

Joyce i Pla

No és la primera vegada que apareixen junts els noms de James Joyce i Josep Pla. Una de les causes d'aquest fet és que Pla parla en diverses ocasions de Joyce en els seus escrits. En una ressenya publicada l'any 1927, només cinc anys després de l'aparició de la novel·la que va consagrar Joyce, Pla ja parla de l'*Ulisses*. Més endavant escriurà que ha rellegit la novel·la per mitjà de la traducció al francès que va revisar Valéry Larbaud, i en dirà el següent: "El llibre és impressionant –un dels documents del realisme aparentment fantàstic més al·lucinants de la història de la literatura. No és pas solament important (em sembla) per la seva truculència, per la glopada incontenible de veritat que conté, sinó per la seva subtilsassa i perquè tècnicament és una meravella de ben fet." Aquest fragment, publicat a l'Obra Completa (volum 26, p. 230-231), deixa constància, doncs, de l'admiració que Pla sentia per Joyce i per l'*Ulisses* en particular. Si tenim en compte que Pla era un autor encara jove quan va conèixer l'obra de Joyce –tenia menys de trenta anys–, és fàcil suposar que la revolució literària que l'irlandès va dur a terme per mitjà de les seves obres, i sobretot per mitjà de l'*Ulisses*, havien d'influir Pla d'una manera destacable. Aquesta influència ha estat estudiada en altres llocs (per exemple, a "Josep Pla i James Joyce, o el diàleg entre

gegants", article de Teresa Iribarren publicat en el núm. 534 de *Serra D'Or*) i està al darrere de les afirmacions que relacionen *Girona, un llibre de records* amb l'*Ulisses*. Que la influència de l'obra joyceana es deixa notar i es pot resseguir en força pàgines de Pla em sembla un fet innegable. Que això permeti flirtar amb la *boutade* que *Girona, un llibre de records* és l'*Ulisses* de Pla em sembla més discutible.

Tres Pla

Com a lector de l'obra planiana, em fa l'efecte que és possible distingir clarament tres Pla diferents (no parlo com a estudiós ni pretenc fer cap distinció solvent des del punt de vista acadèmic; parlo des de la intuïció que em proporciona la lectura d'uns quants volums de l'Obra Completa): el Pla jove, l'escriptor en la seva plenitud i el vell polígraf de la darrera època.

El primer Pla és l'autor de llibres com *Coses vistes* o *Relacions*; és un escriptor a mig fer, però que ja mostra un estil determinat, que deixa entreveure allò que vindrà més endavant. Als anys vint, Pla volta pel món, coneix a fons altres tradicions literàries i llegeix les obres més importants

que es publiquen durant el primer quart de segle.

Aquest Pla arriba a la maduresa i a la plenitud amb obres com *El quadern gris* o *Girona, un llibre de records*. Aquí el seu estil, el seu nervi literari, floreix amb tota la força; Pla esdevé, sense cap mena de dubte, una figura universal.

El Pla dels darrers anys és l'home embrancat en la tasca obsessiva de redactar els volums de l'Obra Completa. És el Pla excessiu, discordat, capaç d'escriure pàgines brillants, d'una profunditat i d'una finura inigualables, i d'alternar-les amb fragments descuats, farcits de repeticions enervants, fruit d'una manca de revisió, d'un excés d'escriptura. És el Pla dels cinc adjectius seguits, el d'un parell de *indefectiblement* a cada pàgina, sovint a cada paràgraf.

Al meu parer, on la influència de James Joyce és més clara, més determinant, és en el primer Pla, en el que va escriure un llibre com *Relacions*. No és res de sorprenent. El jove escriptor és més impressionable, i a la recerca d'un estil propi deixa que s'entrevegin en la seva producció, d'una forma més òbvia, les influències que li arriben a partir de les lectures que fa. No hem de buscar-hi més semblances del compte, però a

Relacions és fàcil detectar-hi l'ombra de *Dublínesos*, tant en l'estructura del llibre com en el tractament d'algunes històries que s'hi expliquen o en el to general dels relats. Algunes escenes estan impregantades del realisme cru que caracteritza la producció joyceana, especialment l'*Ulisses*, com ara la imatge d'un noi que somriu mirant la fumerola que s'eleva de la seva pròpia orina mentre pixa de nit prop d'un fanal del carrer (volum 26, pàg. 230-231).

Si la influència de la narrativa de Joyce es nota en algunes obres, bé és lícit pensar que també pot fer-se evident en d'altres. Així, si explorem els milers de pàgines que va escriure Pla, segur que hi trobarem indicis d'aquestes lectures, rastres més o menys clars, sobretot en els relats més acostats a la ficció, al gènere novel·lístic. Això és especialment cert des del punt de vista temàtic, tal com han demostrat Jordi Castellanos o Teresa Iribarren quan assenyalen els deutes que *El carrer estret* té respecte de *Dublínesos*. Però a mesura que Pla afina l'estil i troba la seva veu, a mesura que ens acostem a la plenitud de l'escriptor, és normal que aquestes influències, és a dir, les pinzellades sorgides indirectament de les seves lectures -no només de Joyce, esclar- siguin cada cop més suaus, més matisades, més difícils de descobrir, justament perquè s'han incorporat de ple en l'estil més personal de Pla.

Girona i Dublín

Per tot plegat, afirmar que *Girona, un llibre de records* és l'*Ulisses* de Pla em sembla una extravagància fora de lloc. Poden haver contribuït a la formulació d'aquest judici diverses circumstàncies. En primer lloc, tal com he comentat, hi ha l'admiració palesa que Pla sentia per l'obra de Joyce, especialment per l'*Ulisses*. En segon lloc, hi deu tenir a veure el fet que Pla inclogués a l'epíleg del llibre

aquest comentari: "Seria certament de primer ordre que aquest llibre pogués ésser rematat amb un monòleg autobiogràfic en el qual es fes la història d'un moment de la sensibilitat i de l'esperit d'un home suficientment vital i candorós per a lluitar amb les noses de l'adolescència". És evident que la idea del monòleg final Pla l'extreu de l'*Ulisses*. I en tercer lloc, una obvietat: *Girona, un llibre de records* és la gran obra sobre Girona, de la mateixa manera que l'*Ulisses* és la gran obra sobre Dublín; dos llibres, dues ciutats.

A partir d'aquí, no sé si queda lloc per a gaires paral·lelismes més. Són dues obres molt diferents per plantejament, objectius, ambició, estructura, concepció literària, etc. El llibre de Pla podria ser un capítol extens d'*El quadern gris*, que de fet ja inclou un gran nombre de pàgines dedicades a la ciutat de l'Onyar, pàgines que tenen un to i un plantejament molt semblant al de *Girona, un llibre de records*. Pla ens ofereix una descripció directa de la ciutat; és el que pretén: descriure els carrers, les places, les façanes, l'interior de les cases, els grans monuments, i ho fa amb una precisió i una força insòlites. També ens parla, evidentment, dels habitants, de la vida que té lloc en aquests carrers. La seva mestria converteix aquest volum en un dels més destacats de tota la producció planiana.

Joyce mai no pretén fer això mateix amb Dublín. L'irlandès ens descriu la ciutat indirectament, a través del que veuen els personatges que s'hi mouen, a través del que pensen, de la manera com viuen els indrets per on passen, per on deambulen al llarg de tot un dia. Joyce pretén coses diferents, té uns altres objectius, uns altres plantejaments, una altra ambició. El tractament mateix de la llengua, de l'estil, allunya les dues obres.

La toaleta de Buck Mulligan

Per comprovar-ho, només cal donar un cop d'ull al primer capítol de l'*Ulisses*. "Solemnement, el rondanxó Buck Mulligan" puja al capdamunt de la torre on s'allotja i pronuncia les primeres paraules de la novel·la: "*Introibo ad altare Dei.*" I així comença tot: un matí d'un dia qualsevol i, de retruc, un nou capítol de la història de la literatura universal.

La maquinària narrativa de Joyce es posa en marxa amb una escena estranyament domèstica -qui viu de llogater en una antiga torre

militar?- que té lloc a primera hora del matí del 16 de juny de 1904. No és pas casualitat que Joyce adjudiqués la difícil tasca d'obrir l'*Ulisses* a Buck Mulligan, personatge que ens descriu a la perfecció des del mot inicial: de físic rabassut i de caràcter murri, a voltes impertinent, sempre foteta, irreverent, sorneguer, beverri, prou culte i decididament anticlerical. Mulligan duu a terme l'acció banal d'afaitar-se, i mentre s'afaita executa els moviments d'un capella i deixa anar comentaris i pensaments en veu alta. Tot flueix. Li vénen al cap algunes associacions d'idees; algunes les coneixem

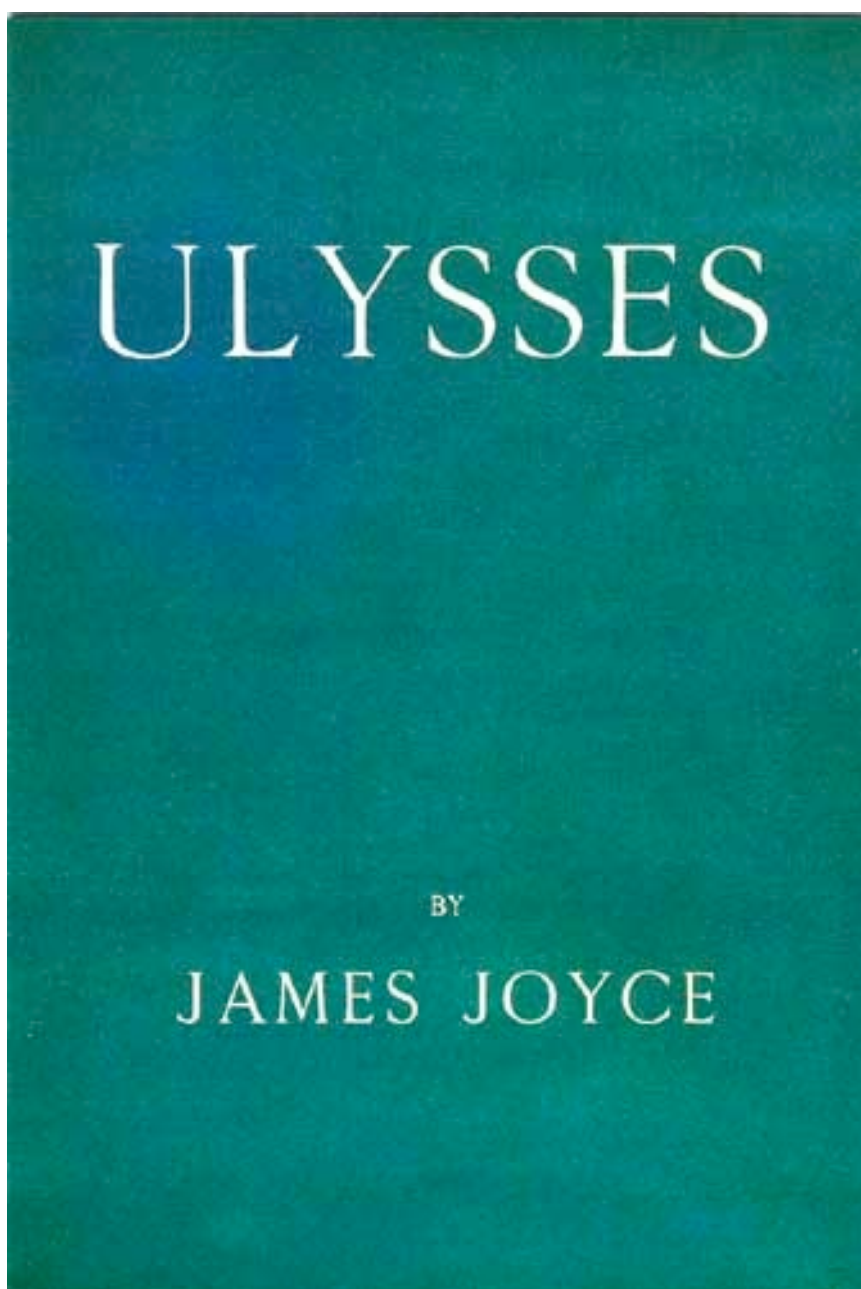

gràcies al narrador; d'altres, mitjançant el recurs del monòleg interior, que Joyce converteix en un dels signes d'identitat de la novel·la.

Per mitjà d'aquest estudiant de medicina –és a dir, del seu capteniment, de la seva xerrameca– Joyce confereix a l'obra el to que la impregnarà de dalt a baix i que dominarà en la major part de capítols, un to que diferenciarà *Ulisses* de tot el que s'havia escrit fins llavors. Però, a banda d'assenyalar el to, amb la seva verbositat un pèl antipàtica Mulligan també presenta la major part de temes que recorreran l'obra de dalt a baix: el cristianisme i l'Església Catòlica, l'antisemitisme, les relacions familiars, la relació Irlanda–Anglaterra, la cultura gaèlica, l'erotisme, la reflexió entorn de la mateixa creació literària, etc. Mulligan enceta, doncs, el viatge i ens ofereix un compendi del que anirem trobant en els capítols següents.

El lector que s'enfronta a la pàgina inicial d'*Ulisses* per primera vegada té una sensació estranya; s'adona que alguna cosa no lliga amb els paràmetres a què està acostumat. Enmig del text apareixen alguns mots que no sap ben bé què hi fan, alguna frase de significat fosc. Què està passant? L'acció és mínima, simple: una conversa entre dos companys d'habitatge sobre la mort de la mare d'un d'ells o sobre un tercer company; l'acte de parar taula per esmorzar; la conversa amb la dona que els ven la llet cada matí i amb qui passen comptes...

A qui pot interessar tot això? Els crítics han resumit el conjunt d'accions quotidianes que formen el cor d'aquesta novel·la amb una frase: l'*Ulisses* de Joyce descriu, al capdavant, "la gran aventura de l'home modern". No ho sé, si és això exactament. Però hi ha alguna cosa a *Ulisses* que la converteix en un dels cims de la cultura oc-

cidental. És una barreja feta a base d'innovacions narratives, una varietat estilística inesgotable, grans dosis d'humor i d'ironia i una gran capacitat per convertir l'ànima humana en matèria literària aprofitant tots aquests elements. Joyce se'n surt perquè té una ambició literària extraordinària i un domini de la llengua abassegador.

Tot plegat fa que, més que cap altre llibre, *Ulisses* guanyi amb la relectura. Només cal seguir Buck

Mulligan, que ens acompanyarà al llarg de les primeres pàgines mentre fa la seva toaleta i ens introduirà cap a l'interior del llibre, cap al cor de la metròpoli hibernesa, i en definitiva cap al centre mateix de l'ànima humana. Definitivament, Joyce mai no hauria titulat la seva novel·la *Dublín, un llibre de records*.